

УДК 338.432:339.13:631.15

**РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ
ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

А.В.Бурковська, старший викладач

Миколаївський державний аграрний університет

Висвітлено питання сутності інтеграції взагалі і агропромислового її виду – зокрема, розглянуто основні переваги та проблеми останньої, внесено пропозиції щодо усунення існуючих недоліків.

Освещены вопросы сущности интеграции вообще и агропромышленного его вида – в частности, рассмотрены основные преимущества и проблемы последней, предложены пути устранения существующих недостатков.

З метою стабілізації ринкового середовища і підвищення на цій основі ефективності господарювання аграрних підприємств відбувається процес їх зближення, пристосування, об'єднання, тобто інтеграція.

Проблемам розвитку інтеграційних процесів присвячена досить значна кількість наукових праць учених-економістів, серед яких : А.І.Брезвін, А.М.Карпенко, І.І.Лукінов, П.М.Макаренко, Л.Л.Мельник, О.М.Онищенко, О.А.Родіонова, П.Т.Саблук, А.І.Хвостов, М.Й.Хорунжий, І.І.Червен. Слід вказати, що кожний з перелічених та інших науковців зробив свій внесок у розробку цієї проблеми, але єдиного, загальновизнаного підходу до сутності інтеграції і пов'язаних з нею питань в економічній літературі поки що, на жаль, немає. Тому саме цим проблемам присвячена дана стаття. Її метою є узагальнення існуючих нині точок зору учених-економістів щодо сутності інтеграції взагалі і в тому числі — агропромислової, її видів та форм, значення у забезпеченні ефективного розвитку АПК, виявлення існуючих проблем та визначення основних напрямів їх усунення.

В економічній літературі виділяють види, напрями, організаційно-економічні форми інтеграції. Її види розрізняють за складом учасників, а також за метою інтегрування. Основна частина дослідників виділяє два наступних її види : вертикальну та горизонтальну. До вертикальної інтеграції залучаються підприємства різних сфер АПК або однієї сфери — з метою здійснення діяльності, яка ведеться в інших сферах АПК (наприклад, поєднання сільськогосподарських підприємств для створення переробних виробництв або торговельних структур, взаємодія кількох переробних підприємств з метою спільного виробництва сировини, інтеграція господарств, що виробляють аграрну сировину зі структурами, які здійснюють подальшу її переробку, зберігання та реалізацію тощо). Горизонтальна інтеграція — це поєднання підприємств однієї сфери АПК без створення формувань інших сфер АПК і зі збереженням їх

традиційних функцій. Вертикальна інтеграція за напрямом, в свою чергу, буває:

- виробничою (поєднує сільськогосподарські і переробні підприємства, що здійснюють вирощування аграрної сировини та її подальшу переробку);
- маркетинговою (передбачає збут виробленої продукції та постачання необхідних засобів виробництва);
- комплексною (поєднує обидва вказаних вище напрями).

Основними напрямками горизонтальної інтеграції є :

- виробнича (передбачає співробітництво партнерів, розмежованих внутрішньогалузевим технологічним поділом праці та ін.);
- фінансово-кредитна (головна її функція — акумуляція вільних коштів її учасників та надання окремим із них кредитних послуг);
- освітньо-консультативна (в її рамках можуть діяти різноманітні об'єднання виробників, завданням яких є організація обміну досвідом роботи, освоєння прогресивних технологій, форм організацій та управління виробництвом, вивчення новітніх досягнень науки та стану продуктових ринків);
- соціальна (спрямована на задоволення соціальних потреб сільських виробників).

Порівнюючи один з одним вертикальний та горизонтальний види інтеграції, слід визнати, що організація вертикально побудованих об'єднань, на відміну від горизонтальних формувань, охоплює весь процес виробництва — від вирощування сільськогосподарської сировини до її переробки, зберігання та продажу готової продукції. При цьому досягається безперервність технологічного процесу на всіх етапах виробництва і збуту, наскрізний контроль за якістю продукції, підвищується ефективність виробництва.

Інтеграційні процеси в АПК в умовах ринку мають досить багатоплановий характер. Їх розвиток здійснюється від створення простих до більш складних інтегрованих систем, від функціонування виробничих структур за участю кількох територіально близько розташованих підприємств сільськогосподарського і промислового виробництва — до регіональних і транснаціональних формувань.

Раціональні межі створення і діяльності останніх визначаються насамперед ринковими регуляторами — попитом і пропозицією [1].

Своєрідність природно-кліматичних зон, непередбачуваність погодних катаклізмів, сезонність і циклічний характер сільськогосподарського виробництва призводять до нестабільності сировинної бази підприємств переробної промисловості. А це обумовлює необхідність налагодження тривалого співробітництва переробних підприємств із сільськогосподарськими — у вигляді агропромислової інтеграції, яка здійснює розподіл ризиків між її учасниками (що особливо актуально в умовах структурної кризи сільського господарства, харчової і переробної промисловості країни).

Основною формою вертикальної інтеграції в АПК є агропромислова структура (зі збереженням або втратою її учасниками статусу юридичної особи). В ній поєднуються інтереси сільгосптоваровиробників і підприємств, що переробляють їх продукцію та обслуговують аграрний сектор економіки (за рахунок встановлення паритетних цін на продукцію, яка виробляється учасниками інтегрованих формувань). В широкому розумінні поняття “агропромислова інтеграція” — це розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою технологічно і об'єктивно орієнтовані на виробництво кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини.

Найважливішими цілями агропромислової інтеграції є одержання прибутку, який за своїм розміром перевищує суму прибутків структурних підрозділів (тобто забезпечення синергетичного ефекту), досягнення надійності і стабільності їх господарської діяльності. Все вказане стає можливим завдяки координуванню та збалансуванню етапів виробничого процесу — від виробництва сировини до продажу готової продукції, раціональному використанню матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, усуненню втрат, підвищенню якості продукції, ліквідації багатьох посередницьких ланок.

Як вважає А.І. Брезвін [1], в умовах агропромислової інтеграції поступово відбувається об'єднання (до злиття в єдиний комплекс) всіх раніше юридично самостійних господарських струк-

тур заради високої кінцевої мети — одержання готової до споживання продукції.

Таким чином, агропромислова інтеграція, по суті, представляє собою особливу форму організації виробництва та управління, що на основі поєднання економічних інтересів сільськогосподарських та переробних підприємств, пов'язаних єдиним технологічним циклом, прискорює доведення аграрної продукції до кінцевого споживача, сприяє встановленню тривалих, стабільних зв'язків між її учасниками, а в кінцевому рахунку — підвищенню ефективності їх функціонування. Це закономірний процес, який веде до створення визначених виробничих структур, що охоплюють весь цикл технології — від вирощування і переробки сільгосппродукції до доведення готового продукту до споживача.

В інтегрованих формуваннях створюються сприятливі умови для задоволення інтересів різних господарських суб'єктів, посилюється зацікавленість партнерів у покращенні кінцевих результатів роботи. Становлення інтегрованих формувань сприяє комплексному вирішенню питань виробництва, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції. Основними завданнями агропромислової інтеграції є: оптимізація розмірів сировинних зон переробних підприємств, транспортних потоків сировини та технологічних відходів переробки, поліпшення використання побічної продукції, сприяння процесам спеціалізації та концентрації, вирішення соціальних проблем. Розвиток цього виду інтеграції обумовлений необхідністю забезпечення технічної, технологічної, організаційно-управлінської, економічної єдності і безперервності етапів виробництва, заготівлі, транспортування, зберігання і переробки сільгосппродукції з метою стабілізації агропромислового виробництва і підвищення його ефективності.

За умови умілої організації, інтеграція переробних і аграрних підприємств розв'язує ряд проблем :

- об'єднує інтереси виробників кінцевої продукції і інших рівнів виробничого ланцюга;
- стимулює інвестування капіталу переробних підприємств у виробництво сировини, бо розподіл інвестицій здійснюється в оптимальних пропорціях;

- підвищує ефективність роботи аграрних підприємств — за рахунок спеціалізації та концентрації виробництва в них, підвищення рівня товарності сільгосппродукції;
- нарощує об'єми виробництва сировини, що дозволяє максимально завантажити потужності переробних підприємств, покращити якість і урізноманітнити асортимент готової продукції, знизити її собівартість, а у підсумку — підвищити конкурентоспроможність;
- поліпшує інформаційні зв'язки між аграрними та переробними підприємствами, що, в свою чергу, покращує прогнозування та планування їх діяльності.

Крім того, в агропромислових формуваннях при значних розмірах їх виробництва з'являється можливість отримати статус сільськогосподарського підприємства, а у зв'язку з цим — і ряд пільг. За рахунок виробництва і реалізації кінцевої продукції, яка завжди оцінюється вище, ніж сировина, вони одержують і додатковий ефект. Отримуючи більше доходів (порівняно із звичайними аграрними підприємствами), агропромислові формування забезпечують вищу соціальну захищеність своїх працівників, гарантуючи більш повну їх зайнятість протягом року і забезпечуючи матеріальну зацікавленість кожного з них відповідно з їх трудовими, майновими і грошовими внесками. Висока економічна ефективність інтегрованих структур досягається завдяки збільшенню масштабів виробництва, поглибленню його спеціалізації, покращенню якості та підвищенню конкурентоспроможності продукції, зниженню витрат (у тому числі — по реалізації), визначенню пріоритетних напрямів інвестування, упровадженню досягнень науково-технічного прогресу в усіх галузях, вирішенню соціальних питань.

Необхідно визнати, що здійснюване в останні роки в Україні реформування економіки, її перехід до ринкових методів управління призвели до помітних відмінностей сучасного етапу процесу агропромислової інтеграції від того, яким він був у 60-80 роки минулого сторіччя. У результаті руйнування ресурсного потенціалу більшості галузей АПК з'явилися технологічна і економічна незбалансованість і дезінтеграція його складових, які частіш за все не в змозі самостійно вийти із стану стагнації.

Розвиток інтеграції в АПК стримується і недосконалістю відносин власності, господарського механізму, порушеннями принципів побудови та функціонування інтегрованих формувань, а також недостатньою державною підтримкою. На практиці нерідкі випадки, коли інтегратор не дотримується правових норм діяльності підприємств та організацій, в результаті чого сільгосптоваровиробники опиняються під жорстким його контролем, а він не завжди враховує бажання учасників інтеграції, надаючи увагу лише окупності вкладеним грошових коштів.

Розрізняють два типи існуючих нині в Україні агропромислових формувань: регіональні та господарські. Перші з них представлені агропромисловими комбінатами, концернами, асоціаціями, корпораціями, холдингами, фінансово-агропромисловими групами тощо, а другі — агропромисловими підприємствами, агрофірмами й консорціумами. Слід вказати, що, якщо переробка зерна на крупи, борошно, а насіння соняшнику — в олію є прийнятною для окремих сільгоспідприємств, то молоко, м'ясо, цукрові буряки доцільно переробляти на діючих великих відповідних підприємствах (за умови розподілу отриманого прибутку між постачальниками сировини і переробним підприємством).

Доцільним є і створення на базі великих переробних підприємств обслуговуючих кооперативів, а також окремих підприємств (філіалів) з переробки сільськогосподарської продукції [2].

Усунення відмічених недоліків і запровадження наведених рекомендацій сприятиме створенню перспективних агропромислових формувань та підвищенню ефективності їх діяльності в майбутньому.

Висновки:

- основними видами інтеграції в АПК є вертикальна та горизонтальна. Перевагою першого з них є те, що він охоплює весь процес виробництва та реалізації — від вирощування сільськогосподарської сировини до її переробки, зберігання та продажу готової продукції;
- провідним різновидом вертикальної інтеграції в АПК є агропромислова інтеграція, яка представляє собою особливу форму організації виробництва та управління, що на основі

поєднання економічних інтересів сільськогосподарських та переробних підприємств, пов'язаних єдиним технологічним циклом, прискорює доведення аграрної продукції до кінцевого споживача, сприяє встановленню стабільних зв'язків між її учасниками, а в кінцевому рахунку — підвищенню ефективності їх функціонування;

- за умови належної організації агропромислової інтеграції має цілий ряд переваг і дозволяє вирішувати висвітлені в статті проблеми;
- основними 2 типами агропромформувань є: регіональні (агро-промкомбінати, концерни, корпорації, холдинги, ФАПГ та ін.) та господарські (агропромислові підприємства, агрофірми, консорціуми). Якщо переробка зерна та насіння соняшнику є прийнятною для обох вказаних типів, то молоко, м'ясо, цукрові буряки доцільно переробляти переважно в агропромформуваннях першого типу, а також на діючих відповідних самостійних промислових підприємствах;
- при великих переробних підприємствах доцільно створювати їх філіали в районах, а також відповідні обслуговуючі кооперативи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брезвін А.І. Організаційно-методичні заходи інтеграції виробництва в АПК // Економіка АПК. — 2000. — № 3. — С.53-55.
2. Полтавський Ю.А. Ринковий механізм діяльності новостворених агроформуваль // Економіка АПК. — 2002. — № 6. — С.92-97.